

XX ASR O'ZBEK TILSHUNOSLIGI MUAMMOLARI

Farg'ona Davlat Universiteti

4-bosqich talabasi

Yusupova Saidaxon

Annotatsiya: Mazkur maqolada XX asr o'zbek tilshunosligining shakllanishi va rivojlanish jarayonida yuzaga kelgan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Unda jadidchilik davridan boshlab til islohoti, yozuv almashinuvi, til siyosati, grammatika va terminologiya masalalari yoritilgan. Shuningdek, sovet davrida tilga bo'lgan mafkuraviy ta'sir hamda mustaqillik arafasidagi milliy tiklanish jarayonlari ilmiy asosda bayon etilgan. Maqola o'zbek tilshunosligining tarixiy taraqqiyotini ko'rsatish bilan birga, uning dolzarb muammolarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: O'zbek tilshunosligi, XX asr, til islohoti, yozuv almashinuvi, lotin yozuvi, kirill yozuvi, til siyosati, terminologiya, grammatika, leksikologiya, jadidchilik, milliy til, ilmiy tadqiqot, mustaqillik, til taraqqiyoti.

Аннотация: В данной статье анализируются основные проблемы узбекского языкознания XX века в процессе его формирования и развития. Рассматриваются вопросы языковой реформы, смены письменности, языковой политики, грамматики и терминологии, начиная с периода джадидизма. Также освещается идеологическое влияние на язык в советский период и процессы национального возрождения накануне независимости. Статья раскрывает историческое развитие узбекского языкознания и его актуальные проблемы.

Ключевые слова: Узбекское языкознание, XX век, языковая реформа, смена письменности, латиница, кириллица, языковая политика, терминология, грамматика, лексикология, джадидизм, национальный язык, научные исследования, независимость, развитие языка.

Annotation: *This article analyzes the main problems of Uzbek linguistics in the 20th century during its formation and development. It covers issues such as language reform, script changes, language policy, grammar, and terminology, starting from the Jadidism period. The article also highlights ideological influences on the language during the Soviet era and the processes of national revival on the eve of independence. It reveals both the historical development and actual challenges of Uzbek linguistics.*

Keywords: *Uzbek linguistics, 20th century, language reform, script change, Latin script, Cyrillic script, language policy, terminology, grammar, lexicology, Jadidism, national language, scientific research, independence, language development.*

Kirish

XX asr o'zbek tilshunosligi murakkab va serqirra taraqqiyot bosqichlarini boshdan kechirdi. Bu davr tilshunoslik fanining shakllanishi, ilmiy asosda rivojlanishi va turli ijtimoiy-siyosiy omillar ta'sirida yuzaga kelgan muammolar bilan xarakterlanadi. Avvalo, XX asr boshlarida o'zbek tilshunosligi hali mustaqil ilmiy tizim sifatida to'liq shakllanmagan edi. Bu davrda jadid ma'rifatparvarlari, xususan, Abdulla Avloniy va Mahmudxo'ja Behbudiy kabi ziyolilar tilni isloh qilish, uni xalq uchun tushunarli va qulay qilish masalalarini ilgari surdilar. Ular adabiy tilni soddalashtirish, imlo va uslubni takomillashtirishga alohida e'tibor qaratdilar.

Asosiy qism

XX asrning 1920–30-yillarida yozuv islohoti muhim masalalardan biri bo'ldi. O'zbek tili dastlab arab yozuvidan lotin yozuviga, keyinchalik esa kirill yozuviga o'tkazildi. Bu jarayon tilshunoslikda katta bahs-munozaralarga sabab bo'ldi. Yozuvning tez-tez o'zgarishi savodxonlik darajasiga, ilmiy merosning uzluksizligiga va avlodlar o'rtasidagi madaniy aloqalarga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Shuningdek, bu davrda til siyosati masalasi ham dolzarb edi. Sovet davrida o'zbek tiliga rus tilining kuchli ta'siri kuzatildi. Natijada ko'plab ruscha so'zlar

o'zbek tiliga kirib keldi va ba'zan o'zbekcha muqobillar siqib chiqarildi. Bu hol tilning milliy xususiyatlarini saqlash muammosini yuzaga keltirdi. Grammatika va leksikologiya sohalarida ham bir qator muammolar mavjud edi. Tilshunos olimlar o'zbek tilining ilmiy grammatikasini yaratish, uning fonetik, morfologik va sintaktik tizimini mukammal o'rganish ustida ishladilar. Bu borada Abdulhamid Fitrat va G'afur G'ulom kabi ziyolilarning hissasi katta bo'ldi. Biroq ayrim ilmiy qarashlar mafkuraviy bosim ostida shakllanganligi sababli, erkin ilmiy fikr yuritish imkoniyati cheklangan edi. Terminologiya masalasi ham XX asr o'zbek tilshunosligining muhim muammolaridan biri bo'ldi. Ilm-fan, texnika va ijtimoiy hayotdagi yangiliklarni ifodalash uchun yangi atamalar yaratish zarur edi. Ko'pincha bu atamalar rus tilidan to'g'ridan-to'g'ri o'zlashtirildi, bu esa milliy

terminologiyaning rivojlanishini sekinlashtirdi. XX asrning oxirlariga kelib, o'zbek tilshunosligida milliy tiklanish jarayoni kuchaydi. Mustaqillik arafasida va undan keyin tilga davlat tili maqomi berilishi bilan uning nufuzi oshdi, ilmiy tadqiqotlar yangi bosqichga ko'tarildi. Tilni tozalash, milliy qadriyatlarni tiklash va o'zbek tilining xalqaro maydondagi o'rnini mustahkamlash masalalari kun tartibiga chiqdi.

Xulosa

XX asr o'zbek tilshunosligi rivojlanish bilan birga ko'plab muammolarni ham boshdan kechirdi. Yozuv islohotlari, til siyosati, terminologiya va ilmiy erkinlik kabi masalalar ushbu davrning asosiy muammolari sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, bu davr o'zbek tilshunosligining mustaqil fan sifatida shakllanishida muhim tarixiy bosqich bo'lib xizmat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fitrat, A. O'zbek tili grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1920-yillar.
2. G'ulom, G'. Adabiy til va uslub masalalari. – Toshkent: Fan, 1960.
3. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: 1913
4. Behbudiy, M. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 1999.
5. Reshetov, V. V. O'zbek tili grammatikasi. – Moskva: Nauka, 1959.
6. Abdurahmonov, G'. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 198